

Egy boldog évtized

– Részlet a „Családi emlékkönyv” című műből –

Dr. Cselényi István a Nyíregyházi Görögkatolikus Hittudományi Főiskola alapító tanára volt. Születésének 100. évfordulóján, mint családtagja, szeretném felidézni tanári működésének első, nagy korszakát.

Édesapánk életének talán legboldogabb napját élte meg 1950. október 1-jén, Mária oltalmának ünnepén, amikor sor került a Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet első tanévnyitó Szent Liturgiájára. Már kispapként erről ábrándozott, erről szöveggették terveiket a GÖNGY tanácskozásain.

Az új intézmény létrejöttével a magyar görögkatolikus hívők régi óhaja vált valóra. A genezist hosszú és küzdelmes évtizedek előzték meg. Már a Hajdúdorogi Egyházmegye megalapítását kanonizáló, 1912. június 8-án kiadott „Christifideles Graeci” kezdetű pápai bulla is hangsúlyozta, hogy az egyik legsürgetőbb feladat a papnevelő intézet felállítása. Az alapító bulla ezen rendelkezésének végrehajtása első főpásztorunk, Miklósy István tervei között is szerepelt, de utódja, Dudás Miklós püspök úr lépett a tettek mezejére. Kultuszminiszteri jóváhagyással új püspöki palota építtetésébe kezdett, amelyhez Nyíregyháza városa adta a Sóstói úton lévő telket. Tervei szerint az egyházi kormányzat átköltözése után a Bethlen utcai épületben megkezdhet-
te volna működését a papnevelő intézet.¹ Édesapánk misenaplójának bejegyzései tanúskodnak arról, hogy püspök atyánk tervei közel álltak a megvalósuláshoz. 1943. április 14-én, május 3. és 4. napján, majd jún. 8-án a következő szándékra mutatta be a Szent Liturgiát: „Hogy papnevelédnk öszre megnyíljon.” Az impozáns épület elkészült, de sohasem használták egyházi célokra. 1944-ben Nyíregyházát elérte a front, aztán végbementek a mindenki által ismert politikai változások. Nyíregyházi „öslakosként” el kell mondanom, hogy a Sóstói úti palotát az ötvenes években az ÁVO (ÁVH) vette birtokba.

¹ VÉGHSEŐ TAMÁS, „Útjaink – történeti visszatekintés”, in „... minden utamat már előre láttad”. *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg, Édition du Signe, 2012, 70.

Ez volt a nyíregyházi „Terror Háza”. A hatvanas években a Bessenyei György Tanárképző Főiskola vette ideiglenes használatba az épület egy részét. Később ide települt a megyei Gyermek- és Ifjúságvédelmi Intézet (GYIVI). A sok változást megélt objektum jelenleg a Debreceni Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kara épületkomplexumának része. A rendszerváltozás óta emléktábla idézi fel az 50-es évek történéseit. A tábla megkoszorúzása része az 1956-os forradalom évfordulói tiszteletére tartott városi megemlékezéseknek.

De térjünk vissza eredeti témánkhoz!

Az egyre fokozódó vallásüldözés éveiben a remények is elveszni látszottak a papnevelő intézet létrejöttére vonatkozólag. Épp ezért mélyen megrendített, hogy Édesapánk ebben az ügyben sűrűn ostromolta az eget. Összeszámoltam: 1946. január 30. és 1950. január 30. között 14 szentmisét mutatott be az egyházmegyei papnevelő intézet, illetve a hittudományi főiskola megvalósulása szándékára! Megfigyeltem, hogy ezeknek a szent liturgiai szolgálatoknak a napja több alkalommal is január 30-ára, a három főpap ünnepére esett.

1950. szeptember 5-én már hálaadást végzett, mert a püspök úr ezen a napon tudatta közvetlen munkatársaival a hittudományi főiskola és a papnevelő intézet felállításáról hozott döntését. A főpásztor a következő napon a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot is tájékoztatta az alapítás tényéről, amit a minisztérium válaszlevelében tudomásul vett.

Miklós püspök úr 1950. évi 8. számú körlevelében a következőket írta:

„Boldog örömmel közlöm mindnyájatokkal, hogy szeptember végén Nyíregyházán püspöki széklakomban Isten segítségével megnyitjuk az egyházmegyei papnevelő intézetet és hittudományi főiskolát.”

1950. szeptember 27-én érkeztek meg az első papnövendékek a szemináriumba, majd október 1-jén dr. Liki Imre rektor a főpásztor jelenlétében, a nyíregyházi papság és a nagyszámú hívő részvételével elvégezte a tanévnyitó Szent Liturgiát.²

Nem véletlenül írtam a fejezet elején, hogy ez a nap volt Édesapánk életének legboldogabb napja. Hosszú hallgatás után ekkor szólalt meg benne újra a költő, és papírra vetette „Szent bujtóág, verj gyökeret!” című versét, amely teljes terjedelmében olvasható a versgyűjteményben. A két utolsó strófát fontosnak találtam itt is idézni:

2 IVANCÓS ISTVÁN, „A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet”, in TIMKÓ IMRE (szerk.), *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus egyházmegye jubileumi évkönyve, 1912–1987*, Nyíregyháza 1987, 116–133.

*Ma a szívünk torkunkban dobban:
fát ültetünk, tán századokra
lombosodót, nyíri homokban,
s felsóhajtunk a csillagokra.*

*Ó, szent bujtóág, száz száz gyökérkét
eressz most, kapaszkodj a rögbe!
Megcsókoljuk kis törzsed kérégt:
verj gyökeret itt mindörökre!*

Joggal vethetjük fel a kérdést: hogy kaphatott zöld jelzést az új alma mater felállítása abban a rendkívül kiélezett politikai helyzetben, amikor a Rákosi Mátyás által irányított gépezet már beindult általában is az egyházak szétzilálására, de külön is a magyarországi görögkatolikus egyház eltiprására és talán a papság ortodoxiára való kényszerítésére? Véghseő Tamás történeti visszatekintésében racionális magyarázattal szolgál.³ Dudás püspök úr az új intézményben keresett és talált menedéket a feloszlott bazilita rend növendékei és két atya – Liki Imre és Orosz Ágoston – számára. Ugyanakkor lépése az államhatalom számára is előnyösnek bizonyult: mivel a papnövendékek a püspöki hivattalal egy épületben kerültek elhelyezésre, könnyebbé vált a görögkatolikus egyház totális ellenőrzése. A vitathatatlan tényeken fölülemelkedve, nyugodtan kijelenthetjük: az Isteni Gondviselés és a könnyező pócsi Szűzanya pártfogása vezérelte az akkori történéseket. Maga volt a csoda, hogy a „szent bujtóág” a zord körülmények ellenére gyökeret eresztett, és az évtizedek során fává terebélyesedett. Ez a lényeg! A hatalom zsarolási praktikaival és az ügynöki jelentésekkel nem kívánok foglalkozni.

A hittudományi főiskolán az oktatás személyi feltételei már az első időszakban is maximálisan adottak voltak. Zömében a budapesti Központi Semináriumban nevelkedett, teológiai doktorátussal rendelkező atyákból állt a tanári testület. Ugyanakkor gondot okozott az oktatás tárgyi feltételeinek (tankönyvek, taneszközök) a hiánya. A bútorzatot és a konyha berendezési tárgyait a Kovács „tísi bácsi” által vezetett Szent Jozafát Diákkotthontól örökölte a szeminárium. A könyvtár első, nyilvántartásba vett kötetei a papság adományából származtak. Édesapánk is szívügyének tekintette az állomány

3 VéGHSEŐ, *i. m.*, 79.

gyarapítását. Kutatásaim során vehettem kézbe doktori értekezésének egy példányát, amelyet így dedikált a szeminárium részére: „Tiszteletem és szeretetem jeléül”. Családi körben szó esett arról, hogy más könyveket is felajánlott a főiskolai bibliotéka számára. Néhány bútorunk is a szemináriumba került.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a főiskola és a szeminárium a „hőskorszaknak” tekinthető első évtizedben szerény körülmények között, de családi légkörben működött. Erről az első tanév végén készült csoportkép is tanúskodik:

A nyíregyházi szeminárium papnövendékei és oktatói, 1950

Édesapánk tanárságának idején – és egészen a nyolcvanas évek végéig – a főiskola és a szeminárium egy intézményként, egy rektor irányítása alatt működött. A szeminárium előljárói: a vicerektor, a spirituális és a prefektus, és természetesen a rektor is tanítottak a főiskolán. Édesapánk „csak” tanár volt, aki Tűzoltó utcai otthonunkból járt be órái megtartására, és emlékezetem szerint nem vágyott arra, hogy szinte egész napját a Bethlen Gábor utcai épületben töltenie.

Égyházmegyei jegyzőként szerzett tapasztalatai alapján ő lett a főiskola jegyzője. Ezt a tisztséget tanárságának második időszakában is, 1972-ig betöltötte, egészen addig, amikor újra „magához láncolta a munka az aulában”. A „nótáriusi” teendőknek a tőle megszokott alaposággal igyekezett eleget tenni. Ő tervezte meg, majd ő készítette el a főiskola bélyegzőjét. A hallgatók személyi adatainak rögzítésére szolgáló anyakönyvet egy helybeli könyvkötő műhelyében rendelte meg. Határozottan emlékszem rá, hogy a bekötött üres lapokat ő vonalazta be ún. redisztollal. Nagy munkával ő állította össze fél-évek elején az órarendet.

A fejezet címében azért használtam a „filozófia professzora” titulust, mert Édesapánk felkészültsége és előadásainak színvonala alapján egyetemi katedrán valóban professzor lehetett volna. Ivancsó István „A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet” című tanulmánya alapján⁴ felsorolom azokat a – filozófia területéhez tartozó – diszciplínákat, amelyek oktatása határozta meg egész tanári pályafutását: bölcelettörténet, erkölcs-bölcsélet, természetbölcsélet, lélektan, alapvető hittan (fundamentális). Ezen kívül 1950–59, majd 1962–81 között a görög nyelv rejtelmébe is bevonta tanítványait. (Erről a témáról később kívánok szólni.)

Már a kezdet kezdetén világossá vált, hogy az előadások nyelve semmiképpen sem lehet a latin nyelv (mint Budapesten), mivel a hallgatók többsége nem rendelkezik az ehhez szükséges nyelvi alappal. Hivatalosan elfogadott magyar nyelvű jegyzetek akkor még nem jelentek meg. A tanároknak a fellelhető latin források alapján kellett fordítással összeollóznuk a papnövéndékek számára szolgáló tananyagot.

Édesapánknak megvoltak egykori egyetemi tankönyvei, de úgy ítélte meg, hogy akkor közvetíthet naprakész ismereteket tanítványai felé, ha a filozófiában felmerülő legfrissebb nézetek irányában is tájékozódik. Elhatározta, hogy Rómából kér szakkönyveket. Azt tudta, hogy Mester István, aki egy évvel később végzett az egyetemen (Rojkovich István évfolyamtársaként), a Vatikánban dolgozik. Levelet írt neki ez ügyben, bár kétségei voltak afelől, kap-e választ, ugyanis a megszólított személy kispapként nem a grékusok iránti szimpátiájáról volt híres. Kellemes csalódás érte, mert levelére kedves válasz kapott (ez 1952. április 15-én történt), és hamarosan megérkeztek a könyvcsomagok és kedves ajándékként egy IKKA-utalvány. Mindezekért 144 szentmisét kellett elvégezni, köztük két Gergely-mise sorozatot. Mi, gyermekek nagy örömmel vágtuk ki a csomagolópapírokon lévő szebbnél szebb vatikáni bélyegeket, gondosan leáztattuk őket, és eldicsekedtünk velük a szomszédban lakó Kiss Árpádnak és Attilának. Ők a mienknél komolyabb bélyeggyűjteménnyel rendelkeztek, de vatikáni bélyegük nem volt. A duplumokkal csereberélhettünk.

Közbevetőleg szólok az IKKA-utalványok mibenlétéről. Az IKKA importcikkkel kereskedő cég volt. Budapesten az V. kerületi Tüköry utcában működtettek egy boltot, ahol az utalványokat be lehetett váltani. Olyan, akoriban elérhetetlennek számító árucikkeket lehetett ott kapni, mint a valódi

4 IVANCÓS, *i. m.*, 118–120.

kakaó, szemeskávé, finom teák. Állandó „vendégei” voltak a Tüköry utcának azok a figurák, akik „kéz alatt” megvették a tulajdonosoktól az utalványokat, és maguk kereskedtek az IKKÁ-ban forgalmazott árukkal. Bevett gyakorlat volt az ötvenes és még a hatvanas években is, hogy a külföldi rokonok, barátok ily módon segítették a szegény magyarokat. Töredelmesen bevallom, hogy a hatvanas évek elején Pisti öcsémmel mi is jártunk a Tüköry utcában, és ott vásároltunk magunknak orkáncabátot, ami abban az időben „menő” ruhadarabnak számított.

De térjünk vissza Édesapánk fáradságos szellemi tevékenységére. Minden nap késő éjszakába nyúlóan kopácsolt „Erika” márkájú táskairógépén, hogy másnap a hallgatók kezébe adhassa az aktuális tananyagot. Ún. átütő papírt használva, indigóval négy példányt tudott gyártani. (Stencilgéppel tanárságának második ciklusában sokszorosították jegyzeteit a kispapok.) Az „úri szobának” nevezett helyiségben dolgozott az íróasztalánál. Télen itt bizony hideg volt, mert csak a hálószobában fűtöttünk. Egy „kőcének” becézett bélelt félkabátot vett magára, és a nyaka köré sálát tekert. Az ajtón átszűrődő írógép kopogása ringatott álomba bennünket... Az iratgyűjtőkbe rendezett jegyzetek egy kartondobozban alusszák örök álmukat éléskamránk egy félre-eső zugában.

Édesapánk a nagy szellemi leterheltség mellett, mintegy kikapcsolódás-ként, szívesen ragadott tollat. 1950–58 között 35 új verssel gyarapította gyűjteményét. A művek között akadtak hallgatói emlékkönyvébe írt emléksorok is, de többségük mély gondolatokat tartalmazó, érett alkotás. Olvasóim szíves figyelmébe ajánlom „Bagoly és pacsirta” című költeményét, amelyben – saját szavai szerint – egyéniségének kettős természetét juttatta kifejezésre. Hasonló a mondanivalója a „Bölcsék kövén át sziklába vésve” című versének is, amelyből egy strófát idézek:

*Igen, így néha dalolni vágyom.
De bagoly kuvikol a kősziklákon,
szemüveges, tudós madár:
'Ejnye, no ejnye, időt fecsérepsz.
Közeledünk a tanév végéhez,
s még jó száz oldal útja vár!*

Az 1950–58 között keletkezett versek közül már többről említést tettem az előző fejezetekben, további művekről később kívánok szólni.

Az emléksorok kategóriájába tartozik, de nem emlékkönyvi bejegyzés az „Emlékirat a gömbben” címmel 1955. május 29-30-án papírra vetett alkotás, amelynek megírására a méhteleki kápolna mellett felépült torony szentelése ihlette a szerzőt. Ez a kis szatmári település Rozsály filiája volt, és ma is az. Akkoriban Vajdics János, Édesapánk gimnáziumi osztálytársa szolgált itt parókusként. Méhteleken egy magtár épületéből alakították ki a templomot. A hozzá épült torony szentelésén vett részt Édesapánk. Az eseményre írt versének közreadásával szeretnék megemlékezni a családunk által jól ismert, kedves, életvidám, tettekész, kiváló munkaképességekkel megáldott Vajdics Jánosról. Nyíregyházán nőtt fel, de rozsályi, majd nyírgyulaji állomáshelyein a gyümölcstermesztés szakértőjévé kepezte magát. Emlékszem rá, hogy – valamikor a 60-as években – egy kis demizsonban kiváló minőségű ribizliborral állított be hozzánk. A legendás hírű osztály valamennyi érettségi találkozásán megjelent, a 20 éves találkoztól kezdve mindig elkísérte kedves felesége, Lujzi néni. Nyugdíjba vonulása után Debrecenbe költöztek, gyermekeik közelébe. Mindketten ott hunytak el.

Az 1951/52-es tanév végén szomorú esemény következett be a hittudományi főiskolán: felsőbb utasításra elbocsátásra kerültek a bazilita növendékek és a szeminárium spirituálisa, Orosz Ágoston atya. Liki atya 1958-ig maradhatott rektori székében. Az 1953. június 15-én készült csoportképről már hiányoznak az elbocsátott személyek:

Szemináriumi csoportkép, 1953

Édesapánk mélyen együttérzett a távozásra ítétekkel, több alkalommal emlékezett meg róluk szent liturgiai szándékairól vezetett feljegyzéseiben.

Az elbocsátottak további sorsáról nincsenek pontos információink, de úgy tudom, többen kántorként, illetve külföldre távozván, ott teológiai tanulmányaik befejezése után felszentelődhettek, tehát egyházunk szolgálatában működhettek. Családi körben visszatérő téma volt, hogy 1952 után is – valószínűleg felsőbb rendelkezésre – rendszeresen eltanácsoltak teológusokat a papi pályáról. Az elbocsátás indoka lehetett gyenge tanulmányi eredményük, fegyelmi vétségük, illetve jellembeli fogyatékoságuk: konkrétan erkölcsi ítélőképességük hiánya. (Ez utóbbi dolgot Édesapánk bizalmas családi körben elmondott információja alapján közlöm.) Amikor a tanári karban szavazásra került az elbocsátásra kerülők sorsáról való döntés, Édesapánk legtöbbször egyedül állt ki a többség véleményével szemben. Lassan-lassan gyűltek azok a vádpontok, amelyek a tanári pályáról való ideiglenes eltávolításához kellettek. Együttérző alaptermészetéből adódóan vizsgákon is a lehető legnagyobb jóindulattal ítélte meg a papnövendékek tudását. Mondanom sem kell, hogy Miklós püspök úr az osztályozás, minősítés kérdésében más véleményen állt. Az 1951/52-es tanév vizsgaidőszakának megkezdése előtt rendkívüli tanári értekezletet hívott össze, amelyen felszólította a főiskolai oktatókat, hogy a jövőben szíveskedjenek szigorúbban osztályozni. Neveket nem említett, de mindenki tudta, hogy a figyelmeztetés Cselényi István és Kovács Gyula tanár uraknak szól. (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy a kedves „tízi bácsi” a magyar görögkatolikus egyház, illetve a görögkatolikus magyarság történetét oktatta 1951–54 között, és Orosz Ágoston eltávolítása után rövid ideig ő volt a szeminárium spirituálisa is.) Úgy tartják, hogy az ember nem bújhat ki saját bőréből. Így történhetett, hogy Édesapánk pályája végéig érző szívű, jó tanár maradt, aki lelkiismereti problémát csinált abból, kinek milyen jegyet adjon. Milyen lélektani tényezők rejlenek az ő lágyszívűsége mögött? Véleményem szerint a gimnáziumban traumaként élte meg, hogy színjeles diákként, az iskola büszkeségéeként a mennyiségtan tanára érettségim meg akarta buktatni. Biztos vagyok benne, hogy az elszenvedett igazságtalan tanári értékelésre emlékezve fogadta meg: ha majdan a katedrára lép, senkit sem bánt meg, senkit sem ítél meg elhamarkodottan.

1954 nyarán újabb „rosszpontokat” sikerült begyűjtenie a főpásztornál. 1953-ban Antalóczy Kornél kanonok, parókus, adminisztrátor után a Káptalan legújabb tagja, Karosi Ferenc lett Nyíregyháza parókusa, aki javasolta, hogy a vasárnapi Szent Liturgiákon valamennyi miséző azonos témáról prédikáljon. Ezek a homíliák alapvető hitigazságokról szóltak. Ki-kí saját felkészültsége alapján és a jelen lévő hívek érdeklődéséhez igazodva tett ele-

get feladatának. Édesapánk nem tartozott a parókia kötelékébe, de rendszeresen beosztották a vasárnapi szolgálatba. Az említett beszédsorozat idején az esti miséket kapta meg, amelyek közönsége javarészt a városi értelmiség köréből került ki, akik között akadtak kételkedők, saját hitükkel viaskodók is. Izgalmas kihívást jelentett ilyen hallgatóság előtt szólni. Édesapánk tudása legjavát adta ezekbe a beszédekbe, felhasználva a Rómából kapott szakönyvekből és a katolikus sajtóból szerzett ismereteit. A teremtésről szóló homíliájában említést tett az evolúció elméletéről. A beszéd megfigyelésével megbízott „hírszerzők” beszámoltak erről Miklós püspök úrnak, aki a következő vasárnapon maga is megjelent a templomban, gyóntatónak „álcázva magát”. Isten létének bizonyítása volt a kitűzött téma. Amikor a szónok egy parabolában említést tett Kant filozófus lováról, kicsapódott a gyóntatószék ajtaja, és a püspök úr feldúltan kirohant a templomból.

Ez az esemény nem múlhatott el következmények nélkül. Másnap délelőtt 10 órára szólt az „idézés” a püspöki palotába. Ez a nap kitörölhetetlen nyomot hagyott az emlékezetemben. Július ellenére szokatlanul hűvösnek, esősnek ígérkezett a délelőtt, ezért Édesapánk magára öltötte sötétkék ballonkabátját, felpattant kerékpárjára, hogy időben odaérjen a kihallgatásra. (Közbevetőleg elmesélem, hogy a kerékpárt békekölcsönkötvények sorsolásán nyert pénzből vásárolta, és ez a közeledési eszköz évtizedeken át hűséggel szolgálta gazdáját. Hol és miként, erről később kívánok szólni.) Amikor hazatért, annyit lehetett kihámozni elbeszéléséből, hogy kellő tisztelettel válaszolt a főpásztor kérdéseire, és ez volt utolsó mondata: „Méltatlan dolog »árgus« fülekkel figyelni a szószékről elhangzó szavakat!” Igazát talán sikerült megvédenie, de egyszer s mindenkorra elvesztette Miklós püspök úr szimpátiáját. Az azonos témáról szóló homíliák javaslatát levették a napirendről.

A családi fényképtárunkban őrzött szemináriumi csoportképek közül közreadásra kiválasztottam az 1955. június 6-án készült felvételt. A kép második sorában láthatók azok a végzős hallgatók, akik 1950 őszén kezdték el teológiai tanulmányaikat az új létesítményben. Név szerint: Obbágy Miklós, Virányi György, Szabados János, Keresztes Szilárd és Járasi János. Induláskor még tíz fő volt az évfolyam létszáma, de a bazilita növendékek elbocsáttattak soraikból.

Szemináriumi csoportkép, 1955

A főiskola fennállásának 50 éves jubileuma alkalmából jelent meg egy emlékkönyv,⁵ amelyet megvásároltam, és kíváncsian kerestem benne a Cselényi tanár úrra vonatkozó szövegrészeket. Az 1950–58 közötti időszakból ketten idézték fel személyiségét. A mindenki által „Nagyapó”-ként ismert Kisfalusi János így emlékezett: „Dr. Cselényi István tanár úr finom modorával és választékos szavaival tanított minket. Mindig bocsánatot kért, ha olyan szót használt, amit ő vastagnak tartott... Bárcsak mindannyian tanultunk volna tőle választékos beszédet és finom kifejezést!” Nagyapó pappá szentelése után is tartotta a kapcsolatot egykori tanárával, karácsonyi és húsvéti üdvözlőlapon keresztül. Mikor Édesanyánk özvegyen maradt, még egy ideig őt köszöntötte a sátoros ünnepek alkalmából. 87 évesen, 50 éves papi szolgálat után, 2007-ben fejezte be földi pályafutását. Családunk szeretettel őrzi emlékét.

Orosz Árpád (Orosz Atanáz miskolci megyéspüspök édesapja) ezt jegyezte be az emlékkönyvbe: „Dr. Cselényi István, aki filozófiát, teodiceát tanított nekünk, a legmelegebb lelkű, szeretetben, megértésben a leggazdagabb volt.” Megjegyezni kívánom, hogy az emlékkönyvi bejegyzések idézése később még folytatódik.

A továbbiakban szólni szeretnék a *tanári gárda* néhány tagjáról, részletebben azokról, akikkel családilag is kapcsolatot ápoltunk. A két bazilita atya nem tartozott ez utóbbiak közé, de szívesen emlékszünk rájuk. *Orosz Ágoston*, akinek igen rövidre méretett tanári pályafutása, többször ellátogatót hozzánk. Igen kellemes, mondhatnám, társasági embernek ismertük

5 IVANCSÓ ISTVÁN (szerk.), „Egy szájjal és egy szívvel” – *A Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola Jubileumi Emlékkönyve 1950–2000.*, Nyíregyháza 2000, 39., 47.

meg. Az apró termetű, mindig mosolygó, kedves *Liki atyát* mindenki szívébe zárta. Pisti öcsémmel egy kis életképet őrzünk vele kapcsolatban. Egyik látogatása alkalmával helyet foglalt abban a bizonyos óarany színű huzattal bevont, nagyöblű fotelban, és egy idő után azt vettük észre, hogy édesdeden szundít.

Dr. Timkó Mihály és családja 1952-ben Budáról került át Nyíregyházára. Nem sokkal átköltözésük előtt vesztették el Péter nevű kisfiukat, aki diftériában halt meg. Szüleink első perctől fogva barátságot kötöttek a Timkó házaspárral: a zeneakadémiai végzettséggel is rendelkező Miska bácsival és a felvidéki tájszólással beszélő Baba nénivel (szül. Pereszlényi Jolánnal). A gyerekek: Tamás, Gábor és Kati néhány évvel fiatalabbak voltak, mint mi, de szerveztünk közös programokat, például szánkóztunk a közeli Vörösmarty téren.

Miska bácsi kiváló felkészültséggel oktatta a liturgikus éneket, az ének és zeneelméletet, valamint a tipikont. Gyönyörű énekhanggal rendelkezett. Nem elégedett meg a kispapok énekhangjának csiszolgatásával. A jóhangú férfiak, asszonyok, lányok és fiúk bevonásával énekkart szervezett. A legjobb torkú papnövendékek is engedélyt kaptak a dalárda munkájában való részvételre. Családunk teljes létszámmal a lelkes tagsághoz tartozott. (Pisti öcsém kezdetben az alt szólamot erősítette.) Kórusunk többször szerepelt a vasárnapi liturgián Boksay vegyes karra komponált miséjének előadásával, de emlékezetesek voltak nagybőjti és őszai hangversenyeink is. Egyik alkalomra zenekart is verbuvált a karnagy úr, vendég muzsikusok bevonásával. Feltétlenül említést érdemel az énekkar közösségformáló szerepe. Ne feledjük el, mindez a „sötét” ötvenes években történt! A hangversenyeket jó hangulatú agapé követte a kántori lakásban. Talán mondanom sem kell, hogy Timkó Mihály volt a nyíregyházi egyházközség kántora is. Egy alkalommal szalonnasütésre került sor a Bellus család Ószőlő utcai kertjében, ahová a szép szoprán hangú Bellus Marika hívta meg a társaságot.

Említést teszek még a basszus szólam erősségéről, Seregély Miklós bácsiról. Vele és családjával a kórus révén kerültünk baráti kapcsolatba. Ez a kapcsolat egészen a sírig tartott, ugyanis Édesapánk temette Magdi nénit, majd néhány évvel később a család szemefényét, a ragyogó énektehetséggel megáldott, a művészpályán komoly sikerekkel induló Katinkát, aki röviddel autóbalesete után, az elszenvedett sérülések következményeként vesztette életét. Temetésére 1981 tavaszán került sor. Miklós bácsi akkor már Solymáron élt, ott tért örök nyugovóra.

Néhány szó erejéig visszatérek a Timkó családhoz. Kapcsolatunk megszakadt 1960-ban, amikor Miska bácsi sátoraljaújhelyi parókus lett. Édesapánk halála után nem sokkal, 1988 őszén váratlanul meglátogattak bennünket. Miska bácsi – akkor már Tiszavasvári parókusaként – meghívta Pisti öcsémet a Szent Miklós-napi templombúcsúra. Édesanyánk is elkísérte erre az ünnepi eseményre, amely alkalmat adott a régi, szép emlékek felidezésére. A rövide szabott nyugdíjas éveket Nyíregyházán élték meg, családi házat vásároltak maguknak a Virág utcában, elérhető közelségbe kerülve a Csillag utcában lakó Marika lányukhoz. Hamvaikat a jóságosi görögkatolikus templom urnafalában helyezték örök nyugalomra. A két fiú, Tamás és Gábor is a zenei pályát választotta élethivatásul. Mindketten Finnországban élnek. Marika, aki már Sátoraljaújhelyen született, a Nyíregyházi Főiskola Ének-zenei Tanszékének oktatója. Vasárnaponként gyakran összefutunk a templom bejáratánál, és ilyenkor pár szót váltunk egymással.

Már többször is említést tettem arról, hogy a GÖNGY tagjai a Központi Papnevelő Intézet falai között milyen lelkesen szövögették terveiket a magyar görögkatolikus kispapok majdani alma máteréről. Amikor álmaik valóra váltak, az élet úgy hozta magával, hogy a triumvirátusból csak Édesapánk került be az alapítók közé. Simon Sándor akkor már gyökeret vert Nyíradonyban az egyházközség parókusaként, és úgy döntött, hogy marad a pasztorációs pályán. *Bacsóka Béla* a főiskola megnyitásának évében Nyíradonyban, Bába Miklós parókus káplánjaként teljesített szolgálatot. Fel volt adva számára a kérdés: marad-e a vidék lelkipásztora, aki előbb-utóbb elnyeri a parókusi státust, vagy kiszakadva megszokott és kedvelt környezetéből, a tanári pályára lép, vállalva az ezzel járó városi életformát. Édesapánk, ismerve barátja képességeit és felkészültségét, szívügyének tekintette, hogy amikor a felsőbb évfolyamokon beindul a morális oktatása, ezt a feladatot Bacsóka Bélára bízzák. Természetesen „lobbizott” az érdekében Miklós püspök úrnál. Végül is Béla bácsi az 1951-52-es tanévben – nyíradonyi ingázás mellett – a főiskola óraadó tanára lett, aki erkölcsstani szemináriumot vezetett. 1952 őszén már családjával együtt áttelepült Nyíregyházára. A Bethlen Gábor u. 52. sz. alatti házba költöztek be, ahol előttük a Damjanovics család élt, de a családfő Bujra szóló dispoziójával megürült a lakás. Ezt a – ma is álló – házat a Gergyeffy család birtokolta, a bérlők az épület utcai frontján lévő helyiségeket használták. Ivancsó István már többször idézett tanulmánya alapján sorolom fel azokat a tantárgyakat, amelyeket Bacsóka Béla tanár úr (később rektor úr) hosszú pályafutása során oktatott: erkölcsstan, *moralis practica*, lelkipász-

torkodástan, majd később szónoklattan, hitoktatástan, lelkipásztori orvostan, gazdaságtan és alkotmánytan.⁶ El kell ismernünk, ennyi diszciplinának a művelése komoly szellemi munkát igényelt. Mindezek mellett nem szakadt el a pasztorációs tevékenységtől sem. Damjanovics Páltól megörökölte a nyírtéti egyházközség, és a filiájának számító Apagy ellátását. Hosszú éveken át járt ki ezekre a helyekre, egy alkalommal motorbalesetet is szenvedett, emiatt egy kicsit bicegett az egyik lábára. Énekkari emlékeim felidézése során jutott eszembe, hogy a kórus néhány tagjával közreműködtünk az apagyai templom Örömhírvétel ünnepi búcsúján. Saroglyával felszerelt lovaskocsi szállított bennünket, útközben vidáman énekelünk.

Főiskolai tanárként ő sem tartozott a nyíregyházi egyházközség kötelékébe, de időnként, főleg a hétköznapra eső ünnepeken – az ő kifejezésével élve: az aprószentek napjain – szóhoz juthatott a nyilvános liturgiai szolgálatokon, főleg a déli miséken. Első debütálását itt-ott kuncogás kísérte a hallgatóság körében, ugyanis szokatlanul magas hanghordozással beszélt. Amikor másnap bekopogott a Korcsinszky család segédlelkészi lakásába, a két fiú: Laci és a Dumiként becézett ifjabb György imígyen fogadták: „Apuka mesélte, hogy tegnap kukorékolni tetszett a prédikációban!” Idővel azonban mindenki napirendre tért szokatlan hanghordozása fölött. A lényeg az volt, hogy homíliái rövidek, okosan megkomponáltak voltak. Nem törekedett mívesen kimunkált mondatok megfogalmazására, de beszédeinek mindig volt valami konkrétan megfogható tanulsága, üzenete.

A főiskola „Egy szájjal és egy szívvel” címmel megjelent jubileumi emlékkönyvében⁷ megkerestem azokat a bejegyzéseket, amelyek az 1951–58 közötti időszakban róla szóltak. Kisfalusi János (alias Nagyapó) így emlékezett: „Ami gyakorlatit kaptunk, azt ő adta nekünk. Beszédei világosak és felosztottak voltak. Tőlünk is megkövetelte a világos felosztást, bevezetést és befejezést. Abból éltünk egész papi életünkben...” Orosz Árpád Édesapánk személyiségéről írt sorai így folytatódnak: „...De a legokosabbnak dr. Bacsóka Béla atyát tartották sokan, mert vágott az esze, s nem kellett gondolkodnia egy poénon sokáig, s frappáns válaszokat adott”. Árpád atya párhuzamos jellemrajzai figyelmet érdemelnek.

A két barát pályafutása az első időkben fej-fej mellett haladt. Mindketten „csak” tanárok voltak, családi körben éltek, otthoni teendőik elvégzése után igyekeztek reggelente időre beérni a főiskolára. A családfő feladatai közé

6 IVANCSÓ, „A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet”, 119–120.

7 IVANCSÓ, „Egy szájjal és egy szívvel”, 38., 47.

tartozott a kályhák kisalakolása, a tüzelő bekészítése, esetleg a gyerekek eligazítása iskolai dolgokban. Magunkról írtam, de ugyanez lehetett a helyzet a Bacsóka családnál is. Egy szó, mint száz: nem volt könnyű reggel nyolcra felérni a püspöki palotába. Azért hoztam szóba ezt a témát, mert – ha jól emlékszem – az 1952. évi Mikulás-esten az egyik kispap, Szaploneczay György, igen szórakoztató magánszámot adott elő. „Szpikeri” pózban és stílusban „élőben” közvetítette a két tanár versenyfutását a Bethlen Gábor utca két oldalán. Édesapánk mindig a páros oldalon közlekedett, Béla bácsi – jóllehet a páros oldalon laktak – a páratlan, déli oldalt választotta. Szaploneczay György műsorszámra nagy derűtséget keltett a jelen lévők körében. Az érintettek sem orroltak meg érte, mert az előadó „szemtelenége” szellemességgel párosult. (Közel 30 év múlva egy másik Mikulás-esti jelenet szomorú fordulatot hozott Édesapánk életébe. De erről majd később!)

A Bacsóka család népesebb volt a mienknél. Baba néni (szül. Kovács Ilna) tanítónői oklevéllel rendelkezett, de ezt sohasem kamatoztatta, főállású anyaként élte le életét. Férje „Babukának” becézte. Három gyermekkel költöztek be Nyíregyházára: Emesével, Évával és Zsolttal. A negyedik gyermek, Klárrika (édesapja „Klárrikunak” becézte) már a városban született. Emesével egy osztályba jártam. Szép kislány volt: hosszú, szőke hajfonatokkal, barna szemekkel. Kitűnően tanult és igen ügyesen rajzolt. Gyönyörű jövő állt előtte, de élete – a Gondviselés kifürkészhetetlen döntése folytán – tragikus hirtelenséggel ért véget. 1955. június 5-én a három testvér a déli Szent Liturgiára indult. Szokásuk szerint már a házuk előtt igyekeztek áttérni az utca páratlan oldalára. Emese előre szaladt, Éva és Zsolti, észrevéve a Kossuth tér irányából feléjük száguldó gépkocsit, kétségbeesetten utána kiáltottak, de ő mosolyogva visszaintett, jelezve, hogy reményei szerint még átjut a túloldalra. A megengedettnél lényegesen nagyobb sebességgel száguldó autó elgázolta Emesét, teste az útpadkára esett, és az elszendvedett súlyos koponyaalapi törés következtében – röviddel kórházba szállítása után – életét veszítette. A tragédia híre nagyon hamar elterjedt az egész városban. Mivel a Bacsóka családot akkor még csak kevesen ismerték, sokan azt hitték, hogy én vagyok a baleset áldozata, aki éppen azon a napon ünnepelhettem tizenharmadik születésnapomat! Az sem maradhatott titokban, hogy a gázolást elkövető kocsiban egy magasrangú elvtárs ült: a megyei légóparancsnok, vagy az MHSZ, netán a Partizánszövetség helyi vezetője, aki valamilyen fontos rendezvényre tartott, és sofőrje emiatt taposott rá sokszoros erővel a gázpedálra. Arról nincsenek információim, hogy voltak-e az esetnek jogi következményei, bár megvallom,

nem is foglalkoztam ennek a kérdésnek a felderítésével. Emese temetésére két nappal később, június 7-én került sor. A gyászszertartást Liki Imre, Rojkovich István és Édesapánk végezte, aki a család barátjaként magára vállalta a homília megtartását. A beszédre való készülődése közben megdöbbenett bennünket a vallomásával, hogy amikor 1941-ben az ő kezébe tették le házassági esküjüket Béla bácsi és Baba néni, homíliájába beleszötte azt a gondolatot, hogy akkor is meg kell őrizniük lelki erejüket, ha gyermekük ravatalánál kell állniuk... Emese koporsója fölött elmondott gyászbeszédének refrénszerűen ismételt kérdése volt: „Quo vadis, Emese?“, ugyanis Emese közvetlenül a halála előtti időben olvasta Sienkiewicz világhírű regényét. Június 17-én vetette papírra, Béla barátjának ajánlva, „Emese” című, mély együttérzéssel áthatott versét, amely válogatott versei között teljes terjedelmében olvasható. Az utolsó négy sor idézését itt is időszerűnek találtam:

*Lábát nem érte még a földnek szennye,
s visszavárta az Élet végtelenje.
Tudom, ma nem kell dal se, zene se...
de fény csillan: ott fenn él Emese.*

Béla bácsinak viszonylag hamar sikerült magában feldolgoznia az őket ért tragédiát, de Baba néni élete végéig gyászolta elsőszülött gyermeke elvesztését. Amúgy is csak a családjának élt, de ezután bezárkózott lakásuk falai közé. Nem járt társaságba, nem kísérte el férjét az érettségi találkozókra, a névnapi és egyéb összejövetelekre. A külvilággal való kapcsolatát leginkább az jelentette, hogy vásár- és ünnepnapokon részt vett a reggel ¾ 7-kor kezdődő csendes misén, és hetente több alkalommal is ellátogatott a Búza téri piacra. Itt szívesen elbeszélgetett az árusokkal és az éppen ott vásároló ismerőseivel. Édesanyánk és keresztanyám is rendszeres piacjárók voltak, és ha úgy adódott, a piacon vitatták meg közös dolgaikat. Baba néni idővel szert tett egy bevásárlókocsira, ezt húzta maga után. Vese- és szívpanaszai miatt így könnyítette meg magának a cipekedést. (Az már egy másik történet, hogy mintegy évtized múltán Édesanyánk is bevásárlókocsival vált a piactér ismert alakjává, sőt bevásárlóútja során érte végzetes balesete).